

Nemzetünk hivatása

Bevezetés

A történelem az ember tudatossá vált, sőt céltudatos emlékezése megélt sorsára.

A minap vettem észre, hogy cseresznyefám sebe – ahonnan egy dúsan termő nagy ága letört, kiszakadt – begyógyult. A fakéreg sejtjei a seb körül megszorodtak, a seb középpontját pedig a nedve, a gyanta balzsamként védi, konzerválja. A cseresznyefa nem emlékezik, de az esemény nyomát, amíg él, őrzi.

Az állat már emlékezik, de nem tudja, hogy emlékezik. Tudattalanul, ösztönösen teszi ezt. Az állat ösztöne – fájának emlékezete. Sok-sok nemzedéke tapasztalatainak a nyomát ő is a sejtjeiben őrzi, az állatszülő „tanítása” csupán mozgósít, amikor kölykét pl. vadászni tanítja. Ez az ösztön, mivel a természet törvényei szerint működik, célszerű, védi a fajt, és sohasem téved. Célszerű, de nem céltudatos. Van olyan darázs-fajta pl., amelyik a pete lerakásánál előre elkészíti a kikelő utód táplálékát, de ő maga a lerakásnál mindig elpusztul. Tehát célszerűen cselekszik, de soha e fajta egyetlen egyede sem szerez tudomást cselekvése eredményéről.

Az ember már azt is tudja, hogy ő emlékezik. Nemcsak a sejtjei őrzik, ami vele történt, hanem tudatosan is rögzíti, bevési tapasztalatait. Biológiai és lelki természetű emléknymoi egyaránt segítik abban, hogy felidézze tapasztalatait. Az emlékezetnek a pontos felidőzés a lényege. Az ember emlékezete akkor működik jól, ha a felidőzésben tudattalan és tudatos lelki folyamatai összhangban vannak. Az ember időben élő lény. Jövője csak annyira van, amennyire emlékezete ma segíti a holnap építésében. Emléke céltudatos.

Mindezek együtt jelentik azt, hogy a történelem az ember tudatossá vált, sőt céltudatos emlékezése megélt sorsára.

1937-ben jelent meg Makkai Sándor „Magyar nevelés, magyar műveltség” című könyve. Utolsó fejezete, az „Európai magyarság” így kezdődik.

„Népmeséink kedves alakja a legkisebb fiú. Akár az öreg királyé, akár a szegény emberé, de mindig ő oldja meg a titkot, benne világosodik ki a mese értelme. A magyar néplélek mély sejtelemmel önmagát szereti ebben a legkisebb fiúban. Történelmi sorsunk és hivatásunk magasabb igazsága szunnyad a mese pályájában.” – Ez a legkisebb fiú maga a magyar nemzet.

Történelmi sorsunk természeti gyökereiről lesz szó. Az élet és a lélek mélységeibe kell leereszkednünk. A célunk ezzel: a nemzet egységének helyreállítását és a nemzet emelkedő pályára állítását szolgáljni. – Egy romlásnak indult nemzetet alapjaiban regenerálni csak egy egészséges ifjúság képes.

A téma megközelítésében a következő tényekre érdemes figyelni: a történelmi helyzet kulcsa mindig az ember. Az emberiség történetének, sorsának alakulása és az emberi lélek törzsfejlődése (filogenezise) egy és ugyanaz a valóságos folyamat.

A következő négy kérdésre keressük a választ:

Az élőlények törzsfejlődésében, az emberré válás folyamatában hogyan alakul ki az ember lelki természete, lelke? Mindez rövidítve hogyan megy végbe az egyéni fejlődésben, az embrióban és a kisgyermek lelkében?

Az emberi lélek őstörténetében, a kollektív tudattalan és a néplélek ősképeiben milyen szerepe van a mitológiának és a népmesék szimbólumainak?

Miért az ifjúság jelenti a nemzetek történetében a folyamatosságot? Mi az egyén és a nemzet életében az egészséges fejlődésnek a feltétele?

Hogyan segíthető tudatos neveléssel a tudattalan erők mozgósítása, s ezen keresztül az erkölcsi személyiség kialakulása is? Mi ebben a folyamatban az anyanyelvnek és a történelemnek a szerepe?

Az emberi lélek kialakulása

Az emberiség sorsát a történelem rögzíti. De rögzült-e és mi rögzült az írott történelem és a szájhagyomány előtt?

Az egyes nemzedékek egyedei élő szervezetének a sejtjei többszázezer évre visszamenően „emlékeztek”, őrizték megelőző sorsukat (világkatasztrófák, özönvíz, jégkorszak). A biológia ismeri a sejtemlékezet tényét, és az egyes emberi fajták összehasonlításában már 80 éve végeznek genetikai vizsgálatokat. A Biblia is szól arról, hogy az apák vétkét harmad-negyedíziglen bünteti az Úr, de akik Istent szeretik s parancsolatait megtartják, azokon ezeréziglen irgalmasságot gyakorol (II. Mózes 20.5-6.).

A megtermékenyített petesejt méhen belüli fejlődése – egy gyorsított törzsfajlás – a bizonyíték: az állati állapotból kiinduló emberré válásunk természeti folyamat. Ebben a folyamatban megismétlődik lelki természetünk kialakulása is. Tudatos lelki lényé válásunkat azonban már az édesanya méhén kívül kisgyermekként fejezzük be.

Helyezzük ezt a folyamatot a Föld történetébe. A Föld 4-4,5 milliárd éves. Az élet is hamar – a Föld felszíne hőmérsékletének 100 C fok alá süllyedésével – 3,5 milliárd évvel ezelőtt megjelent s vele együtt a lélek kezdeti csirája is. A teremtéstörténet szerint ez még korábban, az ég és a föld teremtetésekor történt, „És az Isten Lelke lebegett a vizek felett” (I Mózes 1,2.). Az ember a többi élőlényhez képest nagyon „fiatal” alig 2-25 millió éves. Egyébként már a növények is érzékelő önszabályozó rendszerek s az állatoknak számos – bár tudattalan, ösztönös – lelki jelenségük van.

Mi a lélek? Külön teste és külön lelke van-e az embernek? Az ember bár nagyon bonyolult, de egységes természetű élőlény.

Végezzünk el egy gondolkísérletet! Szervátiusz Jenő szobrait a teste vagy a lelke faragta? Egy cselekvésnek csak egy alanya lehet. Ugye, zavarba jövünk. Várkonyi Dezső professzor, a máig éltek közül a legnagyobb magyar pszichológus válasza erre: az emberben a tevékenységnek csak egyetlen alanya van és ez a testtel egyetlen állománnyá egyesült lélek. Az ember viselkedését, cselekedeteit a legjobban ezzel magyarázhatjuk. Kérdésünkre tehát a válasz: a szoborfaragás alanya Szervátiusz Jenő, akinek lényeg egységes és lelki természetű.

A test és lélek kettőssége csak látszat (miként egyéniség és társas lény mivoltunk is az.). Ezt egy életani analógiával is érzékeltetjük. Az idegrendszer is egységes rendszer, amelynek filogenezise az őshal gerinchúrjától az ember agykéregéig tart. Mégsem beszélünk külön idegrendszerrel és külön agykéregről. Egy-egy lényegűnek tartjuk. Egylényegű az emberegés is, no-

ha szervezetének nagy része az emlősállaté s legújabb fejlődési képződményünk lelki természetű. Igen, a természetben minden csoda, vagy semmimem az! A lélek természeti jelenség, az embernek minden sejtjében jelenlévő élő lényege. Az ember tehát: bonyolult, mégis egységes, tudatosuló lelki természetű és cselekvésben tökéletesülhető élőlény.

Térjünk még vissza a Föld történetéhez. Minden civilizált egyén – a Nobel-díjas tudós is – a lelke legmélyebb rétegében ma is még archaikus személy. Ahogyan a Föld őstörténetét a geológusok és a régészek kutatják, úgy az ember ősi „rétegeit” a mélylélektan kutatói. C.G.Jung, svájci pszichiáter és pszichológus írja Föld és lélek című tanulmányában (1927), hogy a lélek egyfelől „a föld környezeti feltételeiből származó alkalmazkodási rendszer”. A léleknek a természethez láncolt része a tudattalan ősképeiben nyilvánul meg, mint a történelem előtti pszichológiának egy darabja.

Egy érdekes jelenségként említi, hogy egyes ausztráliai törzsek szerint az idegen föld asszimilálja a hódítóit, pontosabban a tudattalanjukat. Így szemlélve, írja Jung – érthető, hogy miért nyújt különös látványt egy észak-amerikai ember: európai ember egy indián lelkületével és egy néger modorával. Tudatos kultúrája és primitív tudattalanja között nagy távolság feszül. Más történelmi körülmények között viszont az tapasztalható, hogy az elnyomók irracionális gyűlölete az általuk elnyomottakkal szemben tudattalan lelkiismeret-furdalásukból táplálkozik.

A kollektív és a nemzeti tudattalan ősképei

Az ember belső lelki szerkezetét szokták egy olyan épületként leírni, amelynek csupán a felső emeleteit építették a 20. században a 16. századi földszintre. Tüzetesebb vizsgálat után kiderül, hogy az egészet egy 9-10. századi lakóházból építették át, amely alatt egy ókori pince, s ezalatt egy betemetett barlang található, amelynek talajában kőkorszaki eszközökre s még mélyebben egy kőkorszaki fauna maradványaira bukkanunk.

E legutóbbiak is az emberi faj emlékezeteként tudattalanul élnek bennünk. A tudattalan öröknek ez a legősibb tartománya a kollektív (egyetemes) tudattalan (a tudattalan az jelző s nem főnév). Erre rakódott rá az egyes népeknek – még mindig sok évezredes – tudattalan tapasztalata (néplelek), majd erre a családi és az egyéni tudattalan.

Az ősi tudattalan erők hatalmasak, olykor félelmetesek, s tudatos akaratumknak nem engedelmessé válnak, nem ismerhetők meg. Csak nagyon mély belső csöndben, álmainkban „üzennek” szimbólumokban, ösképekben.

Az ösképek (archetípusok) a lerakott tapasztalatok nyomán kialakult magatartási minták, amelyek élethatalmakként ösztönerővel rendezői életdrámáknak. Ilyen ösképek: az anya, a gyermek, a férfi (Animus), a nő (Anima), a jó és a gonosz hatalmak archetípusai. A legfontosabb ösképek lelkünk legmélyének középpontjában – az Isten archetípusa, amely már több millió évvel öntudatosodásunk előtt természeti erőként működött bennünk. Tehát nem is lehet emberi kitalálás eredménye. Ez az a tapasztalati tény, amelyben természettudós és teológus egyetérthetnek: az ember istenképessége.

A szimbólum „rejtjeles”, többjelentésű kép (pl. a kígyó), amely a kollektív tudattalan erőinek „üzenetét” közvetíti. Korai őseinknek a táltosok értelmezték jelentésüket. (Pl. Emese álma: sas vagy sólyom száll rá s méhéből idegen földön elhatalmasodó folyó ered. Hosszú távú merész és sikeres szándékra utal a szimbólum.)

Egy-egy nép sorsfordulóinak tapasztalatait, tanulságait mondaviláguk, mítoszaik őrzik.

A magyarság ősi történelme valójában a néplélek kollektív emlékezete, amelyben ősi hitvilága és a keresztény vallás ötvöződik. A magyarok (rovás) írástudó és egyistenhívő népként váltak kereszténnyé. A Boldogasszony tisztelete az ősmagyar vallásban gyökerezik. Az égisz fa (a Világfa) szimbóluma minden ősi kultúrában megtalálható (l. pl. a székelykapu faragásait), de csúcsának ágai között az égitegek (Nap és Hold) a magyar mondák sajátosságai.

Különös ebben a vonatkoztatási keretben Szent István király személye, aki maig a magyar nemzet valóságos tiszteletének a tárgya, s nemcsak mint első király és lángeszű politikus. Csak ezért nem maradt volna ezer éven át a Magyarok Csillaga. Makkai Sándor korábban idézett könyvében így ír róla: „Meggyőződésem az, hogy úgy a magyar néplélek megérezése, mint a magyar szellemiség öntudata ennél sokkal mélyebb, mert a döntő igazságot tiszteli István király személyiségében és alkotásában. Ez az igazság a magyar nemzet európaiságának a titkát jelenti”. A nagy karizmatikus személyiség belső életének fordulását egy egész nemzet sorsa dől el. István személyesen élte át a kérdést: miért él az egyén és a nemzet? „Előtte – folytatja Makkai

Sándor – ebben az értelemben nincs személyiség, nincs lélek a magyar történelemben. István király az első lelki ember a magyarok között.”

A történelmi fejlődésben az ifjúság a folytonosság

Az ifjúságban történelemmé sűrűsödik az idő. A történelem igaz ismerete nélkül sem az egyén, sem egy közösség nem képes helyzetének megfelelő alakítására, még kevésbé jövőjének tervezésére és eredményes építésére. A történelem azonban nemcsak az iskolai nevelésnek legfontosabb tantárgya, hanem a történelem – tágabban és mélyebb értelemben – az egész emberiségnek a kollektív tudattalanban gyökerező emlékezete. Ezt minden gyermek tudattalanul a sejtjeiben őrzi. Ez a mélyebb értelmű emlékezet értékalkotó erővé azonban csak akkor válik, ha a gyermek teljes személyisége kiskorától kezdve egészségesen fejlődik. C.G. Jung erről így ír:

„A gyermekkor egy múltbeli állapot. Hasonlatos ez a magzat fejlődéséhez, amely utalásszerűen megismétli a filogenezist. A gyermeki lélek ily módon teljesíti 'a korai emberiség leckéjét'. A gyermek egy racionalitás előtti, mindenek előtt egy tudomány előtti világban él, annak az emberiségnek a világában, amely előttünk volt. Ebből a világból erednek a gyökereink és ezekből a gyökerekből nő ki a gyermek. Érése eltávolítja ezektől a gyökerektől, éretlensége megköti ezekben. Az eredetünkről való tudás épít a legáltalánosabb értelemben vett hidat az elhagyott s elvesztett előző világ és a jövő, a még fel nem fogható utókor között. Mivel ragadjuk meg a jövőt, ha nem vagyunk birtokában az emberiség azon tapasztalatának, amelyet az őskor hagyott reánk? Ennek birtoklása nélkül gyökértelessé és álláspont nélkül védtelen áldozatául esünk a jövőnek és az újnak. Egy pusztán technikai és csak célszerű képzés nem akadályoz meg semmiféle örületet és elvakultságot. Nélkülözi a kultúrát, amely a történelmi folytonosság, azaz az egyénfeletti emberi tudat legbensőbb törvénye.” – Márpedig ez a folytonosság a sokat szorongatott és szenvedett emberek, az egész nemzet számára gyógyító jelentőségű.

Több ezer éves múltunk tanulságai csak egy egészségesen fejlődő ifjúságban válnak jövőt építő erővé. Egészség és fejlődés egymást feltételező jelenségek. Mi a lényegük? Napjainkban ugyanis ezekről egyoldalú, hiányos, mondhatni torz képünk van. Mind-

kettőt helyesen értelmezni csak a természet rendjébe helyezve és magyar nyelvünk kifejező erejét figyelembe véve – egészség – lehet.

A természet rendje szerint élő ember egészsége teljes emberségének, így erkölcsi mivoltának is zavarmentes működését és fejlődőképességét jelenti. Ha az ember egységes egész, akkor egészségében sem teszi, sem lelki s ezen belül erkölcsi épségét külön választani nem lehet, hanem csak együtt megvalósítani. Ebbe az együttesbe természetesen tudattalan erői és folyamatai is beletartoznak. Egészségünk alapfeltétele, hogy jóban legyünk önmagunkkal, azaz tudatos törekvéseink összhangban legyenek tudattalan fejlődési tendenciáinkkal. Ez a harmónia gyermekkorban alakítható ki a legkönnyebben, később már alig-alig. Miért? Azért, mert a nemzeti tudattalan hatalmas energiaforrásai a népmesék, mondák közvetítésével nyílnak meg (tudatosulnak) az erre legfogékonyabb – 4-7-éves – gyermekkorban.

Az egészséges életmód lényege: személyiségünknek tudattalan erőit is mozgósító, fejlődést eredményező életvezetés. A fejlődés, amely a természetben minden élőlénynek – növénynek, állatnak, embernek egyaránt – éppen olyan életjelensége, mint az anyagcsere. A fejlődés a természeti lényeg tökéletesülő kibontakozása. Csak a fejlődő ember egészséges, mint ahogyan csak az emelkedő nemzet tekinthető egészségesnek.

A tudattalan erők mozgósítása: erkölcs, anyanyelv, történelem

Egészséges fejlődés csak a tudattalan erők mozgósításával, tudatosításával valósítható meg. Ebben áll az erkölcsi személyiség kialakulásának a folyamata is.

Miért és hogyan?

Mint említettük az egészséges ember tudatos erőfeszítései összhangban vannak a tudattalan működéseivel. Külső körülményei lehetnek zaklatottak s nyugalma nincs, de békessége van, békesség Istentől. A lelkiismerete nyugodt.

Az élő erkölcs a lelkünkben, annak legmélyén gyökerezik, nem az eszmék világában. A legnemesebb eszmék is másodlagosak, a valóság absztrakciói. Az erkölcs valósága az ember. Az erkölcs emberségünk önfejlődésének a törvénye, amelyet akkor ismerünk meg, ha természetes hajtóerejét, élni akarásunkat min-

den élethelyzetben tudatosítjuk, amíg az az élet tisztelétévé nemesül és szilárdul. Ez azért is fontos – s jó, ha tudjuk –, mert ha valakit erkölcsileg fel akarnak örölni, annak először az élni akarását törlik meg (pl. a pesszimizmus gerjesztésével). Az élettisztelet etikájának, amely valójában a krisztusi szeretet etikája, a tartalmi lényege: a határtalanná váló felelősség minden, a hatókörünkbe kerülő étellel szemben. – Nem az erkölcsössé válást kell célul tűznünk (ez képmutatóvá tesz), hanem arra kell törekednünk, hogy felelős, talpig emberré váljunk. Akkor etikussá is váltunk és a saját belső törvényünk szerint fejlődünk.

Az erkölcshez hasonlóan az anyanyelv és a történelem oktatása is csak a lélek legmélyebb gyökereiből fakadóan válik egészségünkre, szolgálja teljes értékű fejlődésünket. Bár mindkettő iskolai tantárgy is, valójában nem lehet nem szabad csak oktatni. Nevelni kell vele, tudatosító lélekformálással, szívet nemesíteni, értelmet pallérozni. Így a történelmi és az anyanyelvi (irodalmi) nevelésnek is nemzetmegtartó ereje, nemzetépítő hatása lesz.

Az anyanyelvnek erről a szerepéről szépen ír Sütő András (Engedjétek hozzám jönni a szavakat, 1978): „Anyanyelvünk! (...) Senki sem látta őt a bölcsőben, de csecsemőarcát bárki földízhethi magának, ha lehajol egy cseppet. Nem a földig, nem az alázatig. Hanem ahol egy gyermeki tudat szintjén kezdenek a szavak nyiladozni. Induljatok el vele az anyanyelv ösvényein és meglátjátok a bölcsőt, amelyért Kőrösi Csoma Sándorok hasztalan keltek nagy vándor útra. Akik a hiúság vásárterein kiléptek önmagukból, egyedül a gyermekkel jutnak vissza az egyetlen lehetséges otthon égtájai alá”.

A beszélni kezdő gyermek első megnyilatkozásaiban a lélek ébredésére csodálkozhatunk rá.

A történelem –hamisítás nélküli! – tanítása sem csak ismeretnyújtás. Ennél több: igazságok lélektől lélekig hatoló áthagyományozása. A történelem tanítása egy nép életküzdemeinek és haladásának újraátélése, sorsa lüktetésének átvétele, továbbvitele és továbbadása. Így válik a múlt a mában jövőépítővé.

Ha a történelmet és az irodalmat hiteles tanárként tanítjuk, akkor az valóban egészséges emberségre vezérlő egyéni és nemzeti megújódást hozó lélekéberesztés lesz.

Ma égető szükségünk van hiteles tanárookra, mert egy olyan világban élünk, – s ismét Jungot idézzük – „amelyet az újítások ismeretlen láza ráz meg. Ezzel a félelmetesen grandiózus színjátékkal szemben az

ifjúságnak olyan belső szilárdságra van szüksége, mint még ezelőtt soha, egyfelől hazánk, másfelől az európai kultúra fennmaradása érdekében, amelyek semmit sem nyerhetnek azzal, ha a keresztény múlt vívmányait ellentétével helyettesítik.”

Befejezés

A nemzet sorsa alakulásának természeti gyökereit, annak néhány mélylélektani problémáját tekintetük át.

Végezetül a magyar ember egy-két jellemző vonására vetünk pillantást annak tudatában, hogy ennek a témakörnek már könyvtárnyi irodalma van: hogy egy ember egyéni személyisége tulajdonságokból nem rakható össze. Ha magunkon erőszakot téve mégis néhány sajátosságot meg kellene neveznünk, akkor a következőket emelnénk ki. Közbevetőleg megjegyezzük, hogy a magyar ember alapvetően jó adottságai csak egészséges társadalmi légkörben fejlődnek értékes személyiséggé, kedvezőtlen körülmények között az egyéniség torzulásához, zavaraihoz vezethetnek.

A magyar ember Petőfi Sándor szép kifejezésével – „levett kalappal, de felemelt fővel” jár. Öntudatos, de tiszteli a másik ember méltóságát. Szabadságszeretete erősebb, mélyebb gyökerű, mint más népeké, ugyanakkor ebben más népekkel szemben türelmes.

A magyar tehetséges fajta és igényesen művelődésre törekvő. Élénk vérmérsékletű, mégis szemérmes. Hűséges természetű, különösen a bajban. Még ma is család szerető, s ez bizonyos fokig hazaszeretőnek is a fokmérője. Amire pedig szükségünk van, az nem az átváltozás, hanem a magunkba szálló megújulás. – Ezzel kapcsolatban érdemes figyelembe venni Babits Mihály intését, aki 1939-ben így ír:

„Nemzet vagyunk a szó régi, szellemi, jogi, erkölcsi értelmében: nem pedig faj a tülekedő fajok között, se nem valami kicsi erőlködés a nagy erők félelmetes csataterén. Csak nem akarunk ilyenné válni?! Meg kell maradnunk nemzetnek, léleknek, szabadnak, nemesnek, alkotónak keleti nyugalomban, mely mindenivel dacol, szellemi erőben, mely senkinél sem érzi hátrább magát. Nem átváltozásra, magunkból való kikelésre van szükségünk. Inkább magunkhoz való visszatérésre. Magunkba szállásra.”

